

Brzy potom začalo na obzoru svítat.

S prvním rozbrzkem rána se objevilo na tourgueské pláni nad lesem Fougèreským něco podivného, nehybného a překvapujícího, co nebeští přáci dosud neviděli.

Lidé to tam postavili či spíše vztýčili v noci. Z dálky se to rýsovalo na obzoru v přímých a tvrdých čarách podobajících se jakémusi hebrejskému písmenu či egyptskému hieroglyfu ze záhadné abecedy starověku.

Na první pohled to vzbuzovalo představu něčeho nepotřebného. Stálo to uprostřed kvetoucího vřesu. Člověk se marně ptal, k čemu to může být. Hned nato však pocítil zamrazení v zádech. Bylo to jakési lešení upravené na čtyřech kůlech. Na jednom konci lešení dva kolmé rovné trámy spojené nahoře příčkou zvedaly a přidržovaly jakýsi trojúhelník, který se černal na pozadí blankytné oblohy. Na druhém konci lešení stál žebřík. Dole pod trojúhelníkem vyplňovala prostor mezi oběma trámy jakási přepážka ze dvou pohyblivých částí. Když přiléhaly k sobě, bylo možno vidět uprostřed kulatý otvor o průměru lidského krku. Hořejší část přepážky se pohybovala v držáce, takže se dala zdvihnout a spouštět. V té chvíli byly obě půle, tvořící dohromady obojek, od sebe odděleny. U paty obou sloupů nesoucích trojúhelník bylo na střežících připraveno prkno připomínající houpačku. Vedle tohoto prkna stál dlouhý koš a vpredu mezi oběma sloupů byl vysunut tačtka k samému okrají lešení malý čtverhranný koš. Vše bylo ze dřeva, červeně natřeno, kromě trojúhelníkové čepce, jež byla z ocele. Člověk tušil, že to sestrojili lidé, tak to bylo ošklivé, ubohé a nedůstojné, nic by se však nechtěl, kdyby to sem přinesli zli duchové, tak to bylo hrůzné.

Táto nestvůrná stavba byla gliotina.

Několik kroků proti ní stála v roklí druhá nestvůra, Tourgue. Obluda kamenná tvořila protějšek obludě dřevěné. A řekl bych hned, že kámen a dřevo přestanou být kamenem a dřevem, dokne-li se jich lidská ruka, že přijmou něco z člověka. Budova je dogma, stroj je myšlenka.

Tourgue byla osudovou výslednicí minulosti, jež se nazývala v Paříži Bastilou, v Anglii Towerem, v Rakousku Špilberkem, ve Španělsku Escorialem, v Moskvě Kremlem, v Římě Andělským hradem.

V Tourgue bylo zhuštěno patnáct set let středověku, vazalství,

245

nevolnictví, feudalismu; gliotina představovala jediný rok, rok 1793, avšak těchto dvanáct měsíců plně vyvážílo oněch patnáct století. Tourgue, to byla monarchie; gliotina, to byla revoluce. Tragické střetnutí.

Na jedné straně dluh, na druhé splatnost. Na jedné straně bezvý-
chodný středověký křád, nevolník, šlechtic, otrok, pán, měšťanstvo,

šlechtic, složitý zákoník rozvětvený ve zvyky, soudcové a kněžské svazky, neštěné svazky, státní pokladna, dávký, odúmrtní, daň z hlavy, výsaz, předsudky, fanatismus, královské právo prohlásit státní úpadek, žezlo, trůn, libovůle, božské právo — na druhé straně prostá věc, osuť gliotiny.

Na jedné straně nerozplectelný uzel, na druhé sekera.

Tourgue stála dlouho sama v této pustině. Stála tu jako svědek nesmírné tragédie se svými střihami, odkud proudil vařící olej, hořící smůla a roztravené olovo, se svými podzemními žaláři, dlážděnými lidskými kostmi, se svou síní, kde se čtvřtilo. Svou chmurou tvář věvodila lesu, v jehož stínu přechkala patnáct století zlověstného klidu. Soustředovala v sobě všechnu moc, vážnost, hrůzu a barbarství tohoto kraje jemuž sverchované vládla. A pojednou spatřila, jak se před ní nepřátelsky tvář něco, či spíše někdo právě tak strašný jako ona — gliotina.

Někdy máme dojem, že kámen nás sleduje podivným očima. Socha pozoruje, věž sídlí, přechelí budovy se pozorně dívá. Tourgue jako by si prohlížela gliotinu s něnou otázkou:

„Co je to?“

Zdálko se, že to vyrostlo ze země.

A vsuktnu to z ní vyrostlo.

V osudem zkoušené zemi vyklíčil přikerný strom. Z této země, skropené tolikerym potem, tolika slzami a krví, z této země, v níž bylo vykopáno tolik jam, tolik hrobů, tolik doupat a nástrah, z této země, v níž práchnivělo tolik obětí všemožného tyranství, z této země, navšesť nad bezedným utrpením a tolika zločinů, z této hluboké země, z tohoto hrozného semene vyrostl jednoho osudného dne tento neznámý mstičel, tento kruný smrtící stroj, a rok 93 řekl starému světu:

„Tu jsem.“

A gliotina mohla právem říci tvzi: „Jsem tvá dcera.“

Tu pojednou tvrz cítila, neboť ony fatální věci žijí jakýmsi temným životem, že ji gliotina zabíla.

Byla jako bez sebe tímto hrozným zjevením. Člověk by byl řekl, že se bojí. Nestvůrná žulová hmota byla velebná i obyzdná, ale ono

prkno s trojúhelníkovou čepelí bylo ještě horší. Povalená všemoc se děsila nově všemoci. Zločinná historie se dělala na historii konající spravedlnost. Násilí minulosti se porovnávalo s násilím přítomnosti. Starobylá tvrz, staré panské sídlo, starodávné vězení, kde byli odsouzení čtverceni, stavba určená pro válku i pro vraždu, nyní již nepotřebná, z boje vyřazená, znásilněná, pobořená, vzněšenosti zbavená, hromada kamení nemající větší ceny než hromada popela, ohyzdná, velkolepá a mrtvá, plná šílenství hrůzných věků, se dělala na strašnou přítomnost. Včerejšek se třásí před Dneškem, stará krutost uznala novou hrůzu a podrobila se jí, to, co už nic neznamenalo, zírало temnouma očima na to, co nahánělo děs — přízrak se díval na přížeru.

Příroda je nešťostná. Nedovoli svým květům, svým zpěvům, svým vůním a paprskům skrýt se před lidskou ohavností. Sklícuje člověka

kontrastem mezi božskou krásou a společenskou ohyzdností. Neodpusť mu ani pohled na křídlo morfy, ani radost z pračíchho zpevu. Uprostřed vraždění, pomsty a barbarské války musí snášet pohled těchto posvátných věcí. Nemůže utéci před nepřehledným jasným blánu, před nesmírnou výškou neznámého vesmíru. Musí vidět nesvítivost lidských zákonů v celé její nahotě uprostřed věčné kouzelné přírody. Člověk boží a drtí, člověk pustoš, člověk zabíjí, ale léto zůstává létem, líle zůstává lílím, hvězda zůstává hvězdou.

Nikdy nebylo nebe za svítání rozkošnější než onoho jitra. Ve vládním raním větru se chvěl vřes, mezi větrami se lelace vznášely páry, z Fougereského lesa, prosyceného svěžím dechem studánek, se kouřilo jako z velké pány plné kadidla. Mladé nebo, bílé mráčky, průzračně potůčky, zelené lístí, celá ta harmonická střípnice od akvamarínu až ke smaragdu, skupiny pobratřených stromů, koberec trávníků, daleké pláně, to vše se skvělo onou čistotou, kterou příroda po věky odkazuje člověku. Uprostřed toho všeho se rozahovala strašná lidská nesoudnost; uprostřed všeho toho trčela věž a popraviště, válka a trest smrti, dvě tváře krevlačně minulosti a přítomnosti; noční sova minulosti a jitrní netopýr budoucnosti. Uprostřed křevotoucí přírody plné vůní, mlujících a rozkošné, zalilo nádherné slunko jitrním jasnem věž i gilotinu, jako by chtělo lidem připomenout: „Hleďte, co děláme já, a co děláte vy!“

Takovým strašným způsobem užívá slunce svého světa. Divadlo mělo své diváky. Čtyři úšice mužů expedičního vojska stály v bivevním šiku na planině. Obklopily gilotinu ze tří stran, takže kolem ní urvořily geometrický obrazec v podobě písmene E; baterie, umístěná uprostřed nejdelší řady, byla příčinou čarou písmene E. Rudý stroj byl uzavřen v těchto třech bivevních liniích, podivná to zed' vojáků, sahající po obou stranách až ke strmým okrajům planiny; čvrtá strana, strana otevřená, to byla rokle a za ní Tourgue.

Tak vzniklo podélné prostranství, v jehož středu stálo popraviště. Stín, který vrhala gilotina na trávu, se krátil, jak přibývalo dne. Dělostřelci stáli u děl se zapálenými doutnáky. Z rokle vystupoval lehký modrý dým z dohasínajícího požáru. Vínul se po Tourgue, aniž ji zahaloval; vysoké cimbuří věže ovládalo celý prostor. Bylo odděleno od gilotiny pouze roklí. Z jednoho místa se dalo mluvit k druhému.

Na cimbuří věže vynesli soudcovský stůl a židli ozdobenou trojbarvenými prapory. Za věží vycházelo slunko, čímž ještě ostřeji vystupovala tmavá hmota tvrze a na jejím vrcholku postava muže, sedícího nehnutě se založenými rukama na soudní židli pod svazkem praporecí.

Tento muž byl Cimourdain. Měl na sobě jako předeklého dne oblek občanského delegáta, na hlavě klobouk s trojbarveným chocholem, po boku šavli a za pasem pistole.

Mlčel. Mlčeli všichni. Vojáci stáli s puškami u nohou, s očima sklopenými. Dotýkali se lokty, ale nemluvíli spolu. Hlavou jim probíhaly

zmatené vzpomínky na tuto válku, na všechny boje, na střelbu z houštin, které tak statečně čelili, na mráčka zruřivých sedláků, jež rozehnali svým křikem, na dobyté pevnosti, vyhnané bery, na vítězství, a zdálo se jim, že všechna tato sláva se mění v hanbu. Děsivé očekávání jim svíralo hruď. Na lešení gilotiny bylo vidět káta, který přecházel sem a tam. V přibývajícím raním světle se obloha velebně rozzářila. Pojednou zazněly tlumené zvuky, jaké vydávají bubny zahalené fórem. Smuteční bubnování se blížilo; řady se otevřely, na prostranství vešel průvod a zamířil k popravišti.

Nejdříve šli černí hubenáci, pak setmivá granátníků se skloněnou zbraní, pak strážní četa s tasenými šavlemi, pak odsouzenec Gauvain. Gauvain šel svobodně. Neměl provazy na rukou ani na nohou. Byl oblečen ve všední uniformě, po boku měl meč.

Za ním kráčela druhá strážní četa. Na Gauvainově tváři se ještě zračila ona zádušná radost, jež ji ozářila ve chvíli, kdy řekl Cimourdainovi: „Myslím na budoucnost.“ Tento neustálý úsměv ji činil nevýslovně vznešenou.

Když vykročil k onomu smutnému místu, pohlédl nejedivě nahoru na věž. Gilotiny nedbal. Věděl, že Cimourdain bude pokládat za svou povinnost být při popravě. Hledal její očima nahoře, na cimbuří věže. Našel ho tam.

Cimourdain byl zmatený a chladný. Ti, kdo stáli poblíž, ho ani neslyšeli dýchat. Když spatřil Gauvaina, ani se nezachvěl. Gauvain zatím kráčel k lešení.

Dýval se stále na Cimourdaina a Cimourdain se díval na něho. Zdálo se, že Cimourdain hledá v tomto pohledu oporu. Konečně došel Gauvain k lešení. Vystoupil na ně. Důstojník velcí granátníkům vystoupil za ním. Gauvain si odepjal meč a podal jej důstojníkovi, sňal nákrčník a odevzdal jej katu.

Podobal se zjevení. Nikdy nebyl krásnější. Kaštanové vlasy mu vlály ve větru; vlasy se tenkrát odsouzenecům nestřhaly. Bílý křk připomínal ženskou šíjí a jeho heroický a srchovaný pohled oko archanděla. Snil i na popravišti. Neboť i popraviště může být vrcholným místem. Gauvain tu stál vzpřímen, se vznešeným klidem. Slunce jako by ho zalilo svatozářím.

Bylo však nutno spoutat odsouzence. Přišel kat s provazem v ruce. Když vojáci viděli, že jejich mladý vůdce má opravdu zabynout pod sekerou, nemohli se již udržet; srdce těchto válečníků promluvílo. Bylo slyšet něco úžasného: pláč celého vojska. Rozleho se volání: „Milosti! Milosti!“ Někteří padli na kolena, jiní zahazovali pušky a spínali ruce k cimbuří, kde seděl Cimourdain. Jeden z granátníků křičel ukazujíc na gilotinu: „Přijímáme náhradníky? Já se hlásím.“ Všichni bouřlivě opkovali: „Milosti! Milosti!“ I tví, kdyby to slyšeli, byli by dojati nebo zděšeni, neboť slzy vojáků jsou strašlivé.

Kat se zarazil a nevěděl, co má dělat. Tu zavolal jakýsi hlas šibry věže, úsečně a přískřeně, ale přece tak, že její všichni slyšeli, tak byl přišerný: „Dejte průchod zákonu!“

V téže chvíli se ozvala druhá rána. Sekeře odpověděla pistole. Cimourdain uchopil jednu z pistolí, jež měl za pasem, a ve chvíli, kdy se hlava Gauvainova skutálela do koše, prohnal si srdce kulí. Proud krve mu vyrazil z úst; klesl mrtev. A obě duše, tragické sestry, odletěly spolu. Stín jedné splýnul se světlem druhé.

(předklad Milena a Josef Tomášek)

Poznali neúprosný hlas. Cimourdain promluvil. Vojáci se zachvěli. Kat už neváhal. Přistoupil ke Gauvainovi s provazem. „Počkejte!“ řekl Gauvain. Obrátil se k Cimourdainovi, pokynul mu dosud volnou pravici na rozloučenou a nechal se svázat. Když byl spoután, řekl katovi: „Odpusťte, ještě okamžik.“ Pak zvolal: „At žije republika!“ Položili ho na prkno a jeho půvabnou a hrdou hlavu zasadili do ohavného obojku. Kat mu jemně zvedl vlasy, pak stiskl péro, trojúhelníková čepel se oddělila a klouzala dolů, zprvu pomalu, pak rychle; bylo slyšet šerednou ránu...